

ДОШКІЛЬНА ОСВІТА

DOI 10.31651/2524-2660-2021-3-104-109
ORCID 0000-0002-4931-2203

ПОЛЯКОВА Ірина Вікторівна

кандидатка педагогічних наук, доцентка,
доцентка кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання,
Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
e-mail: irpolyakova@gmail.com

УДК 373.2.015.31:17.022.1]:376(045)

ВИХОВАННЯ ДУХОВНО-МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ: ВИМОГА ЧАСУ

У статті автором доведено необхідність виховання духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору спираючись на досвід педагогічних практиків. Науковцем доведено, що виховання духовно-моральних цінностей дошкільників в умовах інклюзивного освітнього простору повинно спиратися на християнські цінності та бути спрямованим на засвоєння абсолютних, вічних цінностей життя: любові, доброти, милосердя, чесності, правдивості, безкорисливості, справедливості, щирості, благородства. Автор приходить до висновку, що виховання духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору на християнських цінностях не суперечить соціальному, а органічно вплітається в нього, не порушуючи єдності і цілісності освітнього процесу, оскільки є складовою національного виховання.

Ключові слова: цінності, духовно-моральні цінності, діти дошкільного віку, інклюзивний освітній простір.

Постановка проблеми. Основоположним у системі освіти особистості є всебічний гармонійний розвиток, який охоплює виховання духовно-моральних цінностей у вихованця. Адже, виховання це складний і багатогранний процес формування особистості, створення оптимальних умов для її фізичного, психічного та соціального розвитку. Процес формування особистості починається із самого народження дитини. Тому потрібно ще з малечку займатися вихованням людини [1, с. 50].

Проблема виховання духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору необхідно вирішувати починаючи з дошкільного віку, адже саме у цей період у дошкільнят починається формування особистості, вони накопичують соціальний досвід, орієнтуються у своєму житті як соціальні особистості, у них формуються моральні норми, духовна культура тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні погляди на проблему духовно-морального виховання висвітлено в роботах Г. Сковороди, С. Русової, А. Макаренка, І. Беха, А. Богущ, Г. Волкова, Н. Гавриш, О. Запорожець, Г. Леушина, Н. Лубенець, М. Роганової.

Теоретичні основи виховання духовно-моральних цінностей досліджували Ш. Амонашвілі, І. Бех, Л. Божович, Л.С. Виготський, Б. Гершунський, О. Запорожець, С. Рубінштейн, А. Новіков та інші. Особливості ціннісних орієнтацій представлено у працях Л. Виготський, О. Дробницький А. Маслоу, А. Колберг, К. Обуховський, В. Тугарінов, Н. Щуркова, М. Яценко.

Формулювання цілей статті. Теоретично обґрунтувати доцільність виховання духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору.

Виклад основного матеріалу. Однією із специфічних особливостей процесу виховання духовно-моральних цінностей у дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору є його неперервність, а результати даного явища є пролонгованими. Становлення духовно-моральних цінностей у дошкільників передбачає формування у них уявлень про моральні та духовні цінності, розвиток мотивів, появу відношення до якості (цінності), потреба і практична реалізація, що виражається в своїх вчинках і поведінці.

Процес виховання духовно-моральної дитини на заняттях з суттєво поліпшується під час реалізації таких педагогічних умов: розробки системи роботи з духовно-морального виховання на основі християнських цінностей та органічне включення її у навчально-виховний процес; системне залучення батьків до процесу виховання духовно-моральної дитини; використання у роботі мультимедійних засобів навчання [2].

Перша педагогічна умова – систематична робота з духовно-моральної вихованості дітей та органічне включення її у навчально-виховний процес. Дана система включає заняття з духовно-морального виховання дітей, підібрані біблійні тексти (на англійській мові) для читання та ілюстрації, віршовані тексти духовного змісту, дидактичні ігри на розвиток духовно-моральних якостей дитини, які використовуються на заняттях з англійської мови.

Серед тем, які обговорюються під час занять з англійської мови звучать такі, як проблема: толерантності, дружелюбності, поваги бо ближніх, проблеми добродійності та допомоги, проблеми культури та бережливого ставлення до природи, проблеми добра і зла. До методичних прийомів, які використовуються на заняттях з англійської, можна віднести колективні форми взаємодії. У тому числі можна назвати групову і парну роботи. Саме в групах і парах проходить обговорення тих чи інших проблем, саме у взаємодії з оточуючими дітьми складаються певні погляди.

Отже, обговорення проблеми, у тому чи іншому випадку, виступає одним із прийомів роботи. Причому робота не закінчується самим обговоренням. Рішення, прийняте шляхом обговорення, якоїсь проблеми, презентується всій групі, тоді як діти вибирають найкраще вирішення і обґрунтовує свій вибір [3].

Друга педагогічна умова – системне залучення батьків до процесу духовно-морального виховання дітей дошкільного віку [4].

Головна роль у духовно-моральному вихованні дошкільників належить сім'ї, оскільки саме вона виховує дитину своїм прикладом життя, своєю духовно-моральною атмосферою і теплотою стосунків, у ході яких дитина успадковує й активно трансформує певні установки мислення, способи поведінки, життєве ставлення до навколишнього світу і самої себе. Окрім того, сім'я є ще й фундаментальною цеглинкою суспільства, показником його моральності. Тому батьки несуть не аби яке значення у навчанні дітей, адже необхідно зрозуміти, що отримання нових знань має розпочатися вдома, а не на занятті.

Прищепити любов до знань та формувати духовно-моральну особистість можуть тільки батьки. Жоден педагог не зможе так зацікавити малюка, як мама і тато. Ніхто краще за батьків не знає, що зможе зацікавити їх дитину. Особливо, якщо це відбувається у формі захоплюючої гри.

Третя педагогічна умова – використання у роботі мультимедійних і цифрових засобів навчання на заняттях. Мультимедійні

технології дозволяють інтенсифікувати навчально-виховний процес, стимулювати розвиток мислення та уяву дітей, збільшувати обсяг навчального матеріалу для творчого засвоєння і використання його дошкільниками, формувати дослідницькі, пошукові уміння, уміння приймати оптимальні рішення, викликати зацікавленість та позитивне ставлення до навчання.

О. Добош і С. Штефанська переконують, що «стрижнем виховання, що визначає моральний розвиток, є формування гуманістичних стосунків і взаємин дітей. Діяльність вихователів, батьків повинна базуватися на сучасних підходах до морального виховання, що враховує прогресивні ідеї етичних ідей минулого і сьогодення. За даними експериментальних досліджень, українська дитина просиджує щодня перед телевизором всередньому чотири години. Індивідуальна варіативність часу, проведеного біля телевізора, є досить широкою. Персонажі мультиплікаційних фільмів демонструють дитині найрізноманітніші способи взаємодії з навколишнім світом. Вони формують у малюка первинні уявлення про добро і зло, еталони гарного і поганого поведіння. Завдяки порівнянню себе з улюбленими героями дитина має можливість навчитися позитивно сприймати себе, справлятися зі своїми страхами і труднощами, шанобливо ставитися до інших. Події, що відбуваються в мультфільмі, дозволяють підвищувати обізнаність дитини, розвивати її мислення і уяву, формувати її світогляд. Головне – це наявність повчального змісту. Є також мультики, які пройняті агресією, наприклад, якість чудовиська вбивають одне одного. Це не лише нічого не вчить дітей, а й викликає хвилю негативу...» [5, с. 28].

Мультимедійні технології, як і SMART-технології у сучасних умовах розвитку освіти, не лише ефективні як засіб розвитку інтересу до навчання в дошкільників – вони розкривають широкі можливості візуалізації навчання в дошкільному навчальному закладі, а також сприяють розвитку різних сторін особистості через усебічний вплив на формування майже всіх якостей дитини.

О. Будник, О. Кондур та І. Дяків у науковому дослідженні «Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи» зазначають, що «використання SMART-технологій для осіб із особливими освітніми потребами дозволяє більш широко і повноцінно розкрити творчий потенціал кожного. Наприклад, використання протектора та інтерактивної дошки дозволяє застосовувати різноманітні кольорові гами, як система гармонійно взаємо-

пов'язаних відтінків кольору. Сенсорні планшети є незамінними інструментами для стимулювання тактильних відчуттів, взаємодії з навколишнім середовищем то-що» [6, с. 41].

Отже, педагогічні умови ми розглядаємо як можливості та обставини в освітньо-виховному процесі, які сприяють ефективному досягненню поставленої мети – духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку на заняттях.

Актуальність дослідження особливостей виховання духовних цінностей у дошкільників в умовах інклюзивного освітнього простору зумовлюється важливістю періоду дошкільного дитинства у формуванні базових якостей і основ особистості дитини та створенні умов і передумов для гармонійного, повноцінного її розвитку і соціалізації, адже дошкільне дитинство – це період засвоєння моральних норм і соціальних способів поведінки. Коли дитина починає активне життя в людському суспільстві, вона стикається з багатьма проблемами і труднощами. Вони пов'язані не тільки з тим, що він досі мало знає про цей світ, але повинен і хоче його пізнати. А для цього важливо зрозуміти, як люди спілкуються між собою, що вони цінують, у чому звинувачують, у чому хвалять, а що лають чи навіть карають. І в процесі цього складного пізнання дитина сама стає особистістю, зі своїм світоглядом, зі своїм розумінням добра і зла, зі своїми реакціями на вчинки інших та власною поведінкою.

Безпосередній контакт дитини з літературою визначає вплив інформаційної культури на формування та розвиток цінностей і світоглядних позицій дошкільника. Комп'ютерні технології, телебачення, мультфільми із раннього дитинства займають значне місце в життєвому просторі дитини та можуть слугувати як потужним засобом її виховання, так і небезпечним чинником впливу на неї. Але художнє слово є завжди незмінним та багатоплановим. Ніщо не може замінити дитині улюблену книжку та наситити її духовно багатою, повноцінною довершеною. Ніщо не зможе збудити у душі та уяві дитини ті яскраві образи, що виникають у неї під час читання та прослуховування художнього слова.

Проблему духовно-морального виховання необхідно вирішувати в дошкільному віці, як найбільш емоційному і сприйнятливому періоді дитинства, коли «серця відкриті для чеснот».

Саме в дошкільному віці засвоюються соціальні норми, моральні вимоги та моделі поведінки. Духовно-моральне виховання дитини з перших років життя забезпечує її соціальний розвиток та гармонійне форму-

вання її особистості. Доля дитини в майбутньому залежить від того, що вона знає, що любить, що вміє. Досконало в моральному і духовному відношенні людина повинна розрізняти добро і зло, любити добро і вмінити його творити.

Духовне виховання дітей – це повільний і складний процес. Результатом може стати особлива структура душі та совісті, набуття внутрішньої системи цінностей, яка ляже в основу всього життя людини. Можливо, ми не відразу побачимо результати нашої руди. Але якщо зерна духовності посіяти з любов'ю, то рано чи пізно вони обов'язково проростуть у душі дитини.

У силу психологічних характеристик дошкільника художнє слово має значний вплив на його моральну свідомість та поведінку. Можливості використання художнього слова для морального виховання дошкільників потребують ґрунтовного вивчення та аналізу.

О. Куніченко [7, с. 74], до складових морального виховання дошкільників відносимо: формування орієнтовної основи – сукупності моральних уявлень і понять, накопичених у процесі засвоєння і знайомства з нормами моралі і моральними категоріями; розвиток емоційно-оціночної основи – комплексу мотивів, моральних потреб і переконань дошкільника, що відображають його ставлення до навколишньої дійсності за допомогою комплексу моральних почуттів та емоцій; вироблення поведінкової основи – здатності й готовності дитини до активних дій, вчинків і проявів у ставленні до інших, що відповідають вимогам моральних норм, сформованих у суспільстві.

О. Кващук наголошує, що моральні почуття та моральну свідомість доцільно розвивати, використовуючи елементи сугестивного впливу, які у великій кількості представлені телевізійними програмами. Дієвим є моделювання категоріально-семантичного простору на засадах справедливості та гуманності, важливою складовою духовної культури нації є християнська морально-етична культура. Вона несе в собі справжні ідеали, які вчать жити за законами Добра. Тенденція осягнення основ християнства нині завойовує все більше прихильників серед різних верств суспільства – духовенства, політиків, учених, педагогів, психологів [8].

Науковці (І. Бех, А. Богуш, В. Жуковський, В. Оржеховська, Т. Саннікова, О. Сухомлинська та ін.), спираючись на досвід класиків педагогічної думки (Г. Ващенко, В. Зеньковського, І. Огієнка, К. Ушинського, С. Русової та ін.), доводять, що відродженню духовності та підвищен-

ню якості духовно-морального виховання дітей і молоді в умовах інклюзивного освітнього простору значно сприятиме застосування християнських морально-етичних цінностей у освітньому просторі України. Без відродження християнських моральних цінностей у виховному процесі освітніх закладів молодь приречена на духовну деградацію та знищення [9]. Християнські цінності сьогодні, за переконанням О. Сухомлинської, припинили ототожнюватися лише з релігією і «почали сприйматися як універсальні моральні настанови... християнської цивілізації в культурологічному її вимірі, набули абсолютного, загальнолюдського характеру. Зараз вони є невід'ємною складовою сучасної культури і так чи інакше впливають на життя кожної людини й суспільства в цілому, незалежно від того, яку світоглядну позицію відстоюють їхні носії – секуляритивну (світську) чи релігійну» [10; 11].

Відповідаючи на виклики сьогодення, а саме, запровадження інклюзивного навчання, педагоги та психологи все частіше у процесі створення освітніх програм спираються не на розподіл матеріалу по роках навчання, а по етапах розвитку дитини (синдетивним періодам). Іншими словами, у випадку коли дитина включається в корекційно-розвивальне навчання в молодшому дошкільному віці, то етапи відповідають як основним дошкільним (молодший, середній, старший), так і рокам навчання. Якщо зарано чи із запізненням то це потребує індивідуального планування і окремого вивчення з боку штатних психолого-педагогічних працівників [12].

На сьогодні підходи до прийняття особливих людей дещо змінилися. Так, філософія інклюзії базується на вірі в людину, визнанні її найбільшою цінністю на Землі; вона передбачає внесення змін у політиці, культурі, освіті, соціальній сфері тощо. Розвинуті держави переглядають новий інструментарій щодо вирішення означеної проблеми, який має освітній, психолого-педагогічний та духовний аспекти [13].

Аналіз практичного досвіду європейських країн яскраво демонструє, що близько 15 % дітей від загальної чисельності їх у школі вибувають із навчального закладу в силу неготовності останнього прийняти таких осіб, створити їм комфортні умови для навчання, виховання та розвитку. Це своєю чергою засвідчує про наявність низки труднощів та проблем щодо забезпечення надання освітніх послуг усім без винятку людям, а отже, потребу звернення до моделі інклюзивної освіти [13].

Позитивним явищем сучасної освіти є те, що в новій системі цінностей, яка фор-

мується у молодого покоління, чільне місце посідають ідеї християнства. Саме на них українське суспільство покладає великі сподівання у подоланні духовно-моральної кризи. Тому сьогодні у багатьох державних школах та закладах дошкільної освіти успішно викладаються факультативні курси духовно-морального спрямування та пропонуються різні заходи.

Доцільно зазначити, що «міжнародна група дослідників на чолі з британськими науковцями Т. Ловатомі, Р. Тоомі у своїй праці «Ціннісна освіта і якісне навчання» показали [14], що в останні десятиліття на міжнародному рівні здійснюються величезні зусилля, спрямовані просування ідей ціннісної освіти, морально-етичного й ціннісного виховання, оскільки суспільство намагається знайти нові шляхи вперед, стикаючись із постійними та виснажливими глобальними проблемами, в основі яких, часто, антигуманні й екстремістські цінності. Своєю чергою група іспанських дослідників – Давид Перес-Хорхе, Фернандо Барраган Медеро та Ельвіра Моліна-Фернандес, обстоюють думку, що ціннісна освіта є фундаментальною частиною соціального та особистісного розвитку людей, як членів суспільства, в якому ми живемо. Дослідники вважають, що освітні заклади мають активно залучатися до розроблення освітніх проектів, у межах яких ознайомлення, сприйняття й взаємодія з цінностями солідарності, толерантності, поваги до відмінностей й культурного різноманіття стане звичайною практикою [15, с. 113; 16, с. 112].

Слід зазначити, що в українському дошкільні ведуться серйозні пошуки з використання ціннісних засад християнства у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору. Сьогодні ми вже маємо позитивні результати роботи у даному напрямку в дошкільних навчальних закладах окремих областей України (Київської, Рівненської, Одеської, Запорізької та ін.).

У зв'язку із цим, батькам необхідно допомогти з'ясувати, що передусім у родині повинні зберігатись і передаватись моральні й духовні звичаї та цінності, накопичені попередніми поколіннями, що саме батьки мають слугувати ідеальним зразком для наслідування прикладу високоморальної поведінки, а також, що саме батьки несуть відповідальність за якісне духовно-моральне виховання дітей.

Уся робота з виховання духовно-моральних цінностей дошкільників в умовах інклюзивного освітнього простору на християнських цінностях спрямована на засвоєння абсолютних, вічних вартос-

тей життя: любові, доброти, милосердя, чесності, правдивості, безкорисливості, справедливості, щирості, благородства та ін.

Виховання духовно-моральних цінностей дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору слід здійснювати спираючись на наступні принципи: принцип гуманістичної спрямованості виховання; принцип природовідповідності виховання; принцип культуровідповідності виховання; принцип індивідуально-особистісного підходу у вихованні; принцип індивідуалізації і творчої спрямованості виховного процесу; принцип професійно-етичної взаємовідповідальності; принцип орієнтація на цінності і ціннісні відносини; принцип суб'єктності; принцип діалогічності виховання; принцип безперервності і незавершеності виховання; принцип варіативності виховання; принципи духовності; принцип єдності свободи і відповідальності та інші [11].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, духовно-моральне виховання дітей дошкільного віку в умовах інклюзивного освітнього простору на християнських цінностях не суперечить соціальному, а органічно вплітається в нього, не порушуючи єдності і цілісності освітнього процесу, оскільки є складовою національного виховання. Воно допомагає кожному стати Людиною. А починати духовно-моральне виховання необхідно в дошкільному віці, у період «духовно-релігійної сенситивності», коли душі дітей довірливо відкриті на Добро.

Це допоможе закласти ціннісний фундамент особистості і забезпечить її повноцінний розвиток та внутрішнє становлення на наступних вікових етапах. Перспективними у даному напрямку є не лише дошкільні навчальні заклади, а й позашкільні заклади освіти, умови роботи яких можна буде успішно використовувати для реалізації намічених завдань.

Отже, проблема соціалізації особистості з особливими потребами є багатоаспектною й потребує поглибленого вивчення. Соціальний аспект проблеми полягає у визнанні таких людей повноправними, здатними до навчання й розвитку в умовах загальноосвітньої школи, праці й творчості. Базуючись на принципах гуманізму й демократизму, рівності й усунення дискримінації, інклюзивна освіта виступає сьогодні як можливість й потреба надання якісних освітніх послуг усім без винятку людям.

Однак це потребує розв'язання низки проблем, більшість із яких стосується саме процесу соціалізації та самореалізації особливих особистостей. Зокрема в освітній галузі необхідно реалізувати новітні підходи; ор-

ганізувати адаптацію навчальних програм, планів, середовища; здійснювати використання громадських ресурсів, залучати батьків; співпрацювати з фахівцями й, головне, створювати комфортне освітнє середовище.

З іншого боку актуалізується потреба створення можливостей задля приведення моделі інклюзивної освіти до високого рівня через активну участь не лише педагогів, вихователів, батьків, а й дітей-однолітків, членів родини, соціуму.

Список бібліографічних посилань

1. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посібник. Київ: Знання, 2006. 311 с.
2. Шадок О.І., Мусійчук Т.А. Педагогічні умови духовно-морального виховання дітей дошкільного віку на заняттях з англійської мови. *Актуальні проблеми філології та методики викладання гуманітарних дисциплін*, 2018. С. 136–137.
3. Кулікова І.А., Шкваріна Т.М. Англійська мова для дітей дошкільного віку: програма та методичні рекомендації. 3-е вид. зі змінами та доп. Тернопіль: Мандрівець, 2015. 48 с.
4. Туженкова Ю. Духовно-моральне виховання дошкільників. *Вихователь-методист дошкільного закладу*, 2013. № 9. С. 31–36.
5. Добош О.М., Штефанська С.Я. Виховний потенціал мультфільмів у моральному розвитку дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі*: зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф., 25 жовтня 2018 р., Мукачево. Мукачево: МДУ, 2018. URL: <https://cutt.ly/7EJ91X6>.
6. Будник О.Б., Кондур О.С., Дяків І.Б. Цифрові технології в інклюзивній освіті: реалії, проблеми та перспективи. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія Педагогічні науки*, 2020. Вип. № 3. URL: <https://ped-ejournal.cdu.edu.ua/article/view/3919/4183>.
7. Куниченко О.В. Особенности воспитания нравственного поведения старших дошкольников средствами мультимедийных фильмов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Волгоград, 2015. 223 с.
8. Квашук О.В. Психологічні чинники впливу телебачення на становлення моральної свідомості молодших школярів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00.07. Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т ім. В.Стефаника, 2008. – 20 с. 2.
9. Химич Н. Є. Підготовка студентів спеціальності «Дошкільна освіта» до духовно-морального виховання дітей дошкільного віку. *Молодий вчений*, 2017. № 6. С. 311–314
10. Сухомлинська О. Формування духовності особистості на основі християнських моральних цінностей. *Директор школи*, 2003. № 1(24). С. 4–6
11. Харківська А.А. Теоретичні основи розвитку фахової компетентності майбутніх педагогів. *Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати* – 2016: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Братислава, 15–18 березня 2016 р. Київ: Інтерсервіс, 2016. С. 172–173.
12. Лапін А.В. До питання створення системи корекційно-розвивального навчання і виховання дітей дошкільного віку з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому просторі. *Діти з особливими потребами в освітньому просторі: V Міжнародний конгрес зі спеціальної педагогіки, психології і реабілітології*, 2019. С. 134–142.

13. Матвеева Н. Инклюзивна освіта в Україні: соціально-педагогічний аспект. 2019. С. 180–187.
 14. Lovat T., Toomey R. (2009). Values Education and Quality Teaching, Amsterdam: Springer. 172 p.
 15. Pérez-Jorge D., Medero F., Molina-Fernández E. (2017). A Study of Educational Programmes that Promote Attitude Change and Values Education in Spain. *Asian Social Science*, 13(7). P. 112–130.
 16. Свищ Л.О. Педагогічні умови формування ціннісно-сміслового досвіду майбутніх іноземних філологів у процесі професійної підготовки. *Вісник Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Серія Педагогічні науки*, 2021. № 2. С. 111–118. URL: https://pedejournal.cdu.edu.ua/issue/view/313/pdf_6.
- References**
1. Kuzminsky, A.I., Omelyanenko, V.L. (2006). Pedagogy in questions and answers: textbook. manual. Kyiv: Knowledge. 311 p. [in Ukr.].
 2. Shadyuk, O.I., Musyichuk, T.A. (2018). Pedagogical conditions of spiritual and moral education of preschool children in English classes. *Actual problems of philology and methods of teaching humanities*: 136–137 [in Ukr.].
 3. Kulikova, I.A., Shkvarina, T.M. (2015). English for preschool children: program and guidelines. 3rd edition with changes and additions. Ternopil: Mandrivets. 48 p. [in Ukr.].
 4. Tuzhenkova, Yu. (2013). Spiritual and moral education of preschoolers. *Preschool educator-methodologist*, 9: 31–36 [in Ukr.].
 5. Dobosh, O.M., Stefanskaya, S.Ya. (2018). Educational potential of cartoons in the moral development of preschool children. *Current problems of teaching and education in terms of integration processes in the educational and scientific space: a collection of abstracts of the All-Ukrainian scientific-practical Internet conference, October 25, 2018, Mukachevo*. Mukachevo: Moscow State University. URL: <https://cutt.ly/7EJ91X6> [in Ukr.].
 6. Budnyk, O.B., Kondur, O.S., Dyakiv, I.B. (2020). Digital technologies in inclusive education: realities, problems and prospects. *Bulletin of Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky. Pedagogical Sciences Series*, 3: 39–45. URL: <https://pedejournal.cdu.edu.ua/article/view/3919/4183> [in Ukr.].
 7. Kunichenko, O.V. (2015). Features of education of moral behavior of senior preschool children by means of animated films: Theses of PhD dissertation in Pedagogy. Volgograd, 2015. 223 p. [in Rus.].
 8. Kvashuk, O.V. (2008). Psychological factors of influence of television on formation of moral consciousness of younger schoolboys: Abstract of PhD Dissertation in Psychology. Ivano-Frankivsk: V. Stefanyk Precarpathian National University. 20 p. [in Ukr.].
 9. Khimich, N.E. (2017). Preparation of students majoring in "Preschool education" for the spiritual and moral education of preschool children. *Young Scientist*, 6: 311–314 [in Ukr.].
 10. Sukhomlinskaya, O. (2003). Formation of spirituality of the person on the basis of Christian moral values. *School Director*, 1(24): 4–6 [in Ukr.].
 11. Kharkivska, A.A. (2016). Theoretical bases of development of professional competence of future teachers. *Modern research and development: theoretical value and practical results – 2016: materials of the international scientific-practical conference, Bratislava, March 15–18*. Kyiv: Interservice: 172–173 [in Ukr.].
 12. Lapin, A.V. (2019). On the issue of creating a system of correctional and developmental education and upbringing of preschool children with special educational needs in an inclusive educational space. *Children with special needs in the educational space: V International Congress of Special Pedagogy, Psychology and Rehabilitation*: 134–142 [in Ukr.].
 13. Matveeva, N. (2019). Inclusive education in Ukraine: socio-pedagogical aspect: 180–187 [in Ukr.].
 14. Lovat, T., Toomey, R. (2009). Values Education and Quality Teaching, Amsterdam: Springer. 172 p.
 15. Pérez-Jorge, D., Medero, F., Molina-Fernández, E. (2017). A Study of Educational Programs that Promote Attitude Change and Values Education in Spain. *Asian Social Science*, 13 (7): 112–130.
 16. Fistula, L.O. (2021). Pedagogical conditions of formation of value-semantic experience of future foreign philologists in the process of professional training. *Bulletin of Cherkasy National University at Bohdan Khmelnytsky. Pedagogical Sciences Series*, 2: 111–118. URL: https://pedejournal.cdu.edu.ua/issue/view/313/pdf_6 [in Ukr.].

POLYAKOVA Irina

PhD in Pedagogy, Associate Professor,
Associate Professor of Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods,
Municipal Institution "Kharkiv Humanitarian and Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council

EDUCATION OF SPIRITUAL AND MORAL VALUES OF PRESCHOOL CHILDREN IN AN INCLUSIVE EDUCATIONAL SPACE: THE REQUIREMENT OF THE TIMES

Summary. In the article the author proves the need to educate the spiritual and moral values of preschool children in an inclusive educational space based on the experience of teachers-practitioners. The problem of educating the spiritual and moral values of preschool children in an inclusive educational space must be solved from preschool age, because it is during this period that preschoolers begin to form a personality, they accumulate social experience, orient in their lives as social individuals, they form moral norms, spiritual culture, etc. The scientist proved that the education of spiritual and moral values of preschool children in an inclusive educational space should be based on Christian values and be aimed at mastering the absolute, eternal values of life: love, kindness, mercy, honesty, truthfulness, selflessness, justice, sincerity, nobility. ; It is necessary to begin spiritual and moral education at the preschool age, in the period of «spiritual and religious sensitivity», when the souls of children are trustingly open to the Good. In the process of educating the spiritual and moral values of preschool children in an inclusive educational space should be based on the following principles: humanistic orientation of education; nature of education; cultural conformity of education;

individual-personal approach in education; individualization and creative orientation of the educational process; professional and ethical mutual responsibility; focus on values and value relations; subjectivity; dialogic education; the principle of continuity and incompleteness of education; the principle of variability of education; spirituality; unity of freedom and responsibility and others. Auto concludes that the education of spiritual and moral values of preschool children in an inclusive educational space on Christian values does not contradict the secular, but is organically intertwined with it, without violating the unity and integrity of the educational process, as part of national education. Promising in this direction are not only preschool educational institutions, but also out-of-school educational institutions, the working conditions of which can be successfully used to implement the planned tasks.

Keywords: values; spiritual and moral values; preschool children; inclusive educational space

Одержано редакцію 02.08.2021
Прийнято до публікації 26.08.2021